

EBÜZZİYA TEVFİK, HAYATI VE ESERLERİ

Şahap Nazmi COŞKUNLA

Soyu sopu temiz, Şerefli Koçhisar'ın şerefli bir ailesinden olan Tevfik adlı çocuk 1849 da İstanbul'da doğmuştur. Süratle okumuş, anlamayı anlatmayı ilerletmiş, daha 16-17 yaşlarında iken yazı yazmaya, hatırı sayılır muharrir olmaya başlamıştır.

İlk okullarının hali ve öğretmenlerinin şahsiyetleri hakkında bir şey öğrenmek çok merak edilecek konulardan olsa gerektir. Batı âleminin bir öğretmene söylediği meşhur söz: «Çocukların damarlarına çelik aşılarım» mealindeki iddia, bu türlü öğretmenlerin ağzına yakışır. O zamanki kısırlık Avrupaî tahsil imkânsızlığı içinde Ebüzzıya'nın bu kadar intizamla yetişme yolunu tutabilmesi, çocukluk devrinin iyi karakter aşılayabilen bazı «doğru eğitimci» hocalara rasladığına, feyizli bir muhit bulduğuna hükmettiriyor. O dan 25 yıl önce doğan Ziya Paşa'nın, bulgur değirmeni başında felsefe yap telkinlerde bulunan lalasına minnetini hatırlayalım.

Şu muhakkak ki o zaman gözle görülür, elle tutulur bir okul varsa da ilerdeki kalem odalarıydı. Kendisinden 24 yıl önce doğan büyük Şinasi gibi Tevfik de ihtiyaç yüzünden girdikleri memurluk hayatında, kalem odaların yetiştikleri aşikârdır. Şinasi'nin Tasviri Efkâr Matbaası başlıca öğrenme, öğretim yeri idi. Hariçte ve Uzun Kahve denilen, sonra Sarafim Kiraathanesi adı alan hakiki kiraathane idi.

Ebüzzıya, 16 yaşında maliyede sergi muhasebesinin irat odasına devam başlamıştı. Orada Ziya isminde bir arkadaşı vardı; o da sonra Osmanlı İmparatorluğunun «Maarif Nazırı Ziya Paşa» sı olmuştur. Maliye mektubî kalemi geçince Abdülhak Hâmid ile tanıştı. Kalem şefinin yetiştireceği bir âmir ması fikrî seviyesinin yükselmesine tesir yapmış olsa gerektir. Bu meşhur Kabe Bey, Abdülhak Hâmid'e farsça öğreten zat, ona her gün Nefi diyanından da vermişti.

Genç Tevfik bu seviyeli arkadaşlar arasında münakaşa ediyor, okuyor ya yordu.

Tasviri Efkâr'daki Said Beyin bir yazısına Ruzname-i Ceride-i Havadis itiraz etmişti. Buna Namık Kemal cevap verdi. Bu tartışma Namık Kemal tanışmaya vesile oldu. 9 yaş büyük olan Kemal'den çok faydalandı ve samî fikir ve ülkü arkadaşlığı Kemal'in ölümüne kadar devam etti.

Kemal'in teşvikiyle Tasviri Efkâr'da yazmaya devam ediyordu. Daire hayatında teveccüh kazandıkça tanışma ve çalışma muhiti genişliyordu. 1868 de Mithat Paşa, Devlet Şûrasına gelince onu da maarif dairesine aldı. Orada Üstat Ekrem ve Sadullah Bey'le beraberdi. Bu kültürlü kimselerin toplu bulunması Ebüzzîya'ya tabii ve verimli bir teselli ve tahsil vesilesi oldu.

Sarayın keyfi idaresinden kurtulmadıkça memleketin kurtarılmasına imkân olmadığı anlaşıldığından, Kemal ve arkadaşları Meşrutiyeti tesis etmek ve Millet Meclisi açtırmak için tehlikeli bir mücadeleye girmeye mecbur olmuşlardı. Hamiyetlilerin gizli cemiyetine «İttifak-ı Hamiyet» demişlerdi. Sonradan «Yeni Osmanlılar» adını alan bu Cemiyetin faal âzası arasına galiba Tevfik de girmişti.

1868 de Midhat Paşa Devlet Şûrası Reisliğine getirilmişti. Tevfik Beyi Maarif Dairesine stajyer aldı. Daire Başkanı Kemal Paşa, başmuavini Sadullah Bey (Paşa) idi. Üstad Ekrem'le Dadyan muavindi. Sonradan Bulgar Başvekili olan Çankaf'la Tevfik de, mülâzım olarak devam ediyorlardı.

Midhat Paşa Bağdat valiliğine ayrıldığı zaman Yusuf Kâmil Paşa gelince Tevfik'i adliye dairesine nakletti. Başkanı yine Sadullah Paşa oldu. Bir müddet sonra başmuavinliğe Kemal Paşazade Said Bey geldi. Suphi Paşa oğlu Ayetullah Bey de Tevfik Bey'le beraberdi.

İşte gençliğini muntazam çalışmakla ve etrafındaki kültürlü insanlardan istifade etmesini bilmekle geçiren Tevfik Bey, Terakki gazetesinin 19 safer 1268 (31 Mayıs 1869) tarihli sayısından başlayarak adam yetiştirmek başlığı altında bir seri makale neşretti. 31 Temmuz 1869 nüshasında Maarif-i Umumiye başlığı altında Hayreddin imzasıyla çıkan bir makalede kullanılmakta olan Arap harflerinin ıslâhına lüzum gösterilmesi Tevfik Beyi de 2, 3, 4 ve 15 Ağustos 1869 tarihli sayılarında bahse karıştırdı. Şinasi'nin matbaa harflerinde yaptığı değişiklikler üzerine Hakayık ul-Vekayi gazetesinin 2 Kasım 1870 sayısında Suhulet başlığı altında bir makale yazdı.

Diyojen adlı mizah gazetesine de yazı yazıyordu. Hattâ Şinasi'nin ölümünde orada ciddi, mühim bir fıkra da yazmıştı.

1872 de Devlet Şûrası'ndan istifa etti, büsbütün gazeteciliğe geçti. 13 Haziran 1872 de Namık Kemal'in Reşat ve Nuri beylerle çıkardığı İbret gazetesi muharrirleri arasına katıldı. İlk üç numarasında müşterek bir beyanname vardır.

Şinasi'nin daha 47 yaşındayken hayatının sönmesi üzerine Tasviri Efkâr da bütün dostları gibi öksüz kahlverdi. Bereket versin inkılâpçılara yardım

eden Mısırlı Mustafa Fazıl Paşa matbaayı mirasçılardan satın aldı ve büyük bir hayırseverlik gösterdi. Günün idealist gençlerinden dört delikanlıya hediye etti. Bunların fikir ve vatan uğrunda samimiyetlerine ve fedakârlıklarına bakınız ki diğer üç genç de bu işin ehli ve âşığı olan Tevfik Bey'e bağışladılar. Tevfik Bey faziletinin, liyakatinin, çalışkanlığının çok yerinde mükâfatı olarak matbaa sahibi oluvermişti.

İbret gazetesi bu matbaada basılıyordu. Millet'in ıslahat ve hürriyet emeline tercüman olmasından dolayı keyfî idare hükûmetince kapatıldı. Baş muharriri Namık Kemal, mecburî olarak, Gelibolu mutasarrıflığı ile İstanbul'dan uzaklaştırıldığı zaman Tevfik Bey'i de götürdü.

Biraz sonra Gelibolu'dan dönen Tevfik Bey yalnız başına Hadika adlı günlük gazeteyi kurdu: 9 Kasım 1872. Buna Kemal de yazı gönderiyordu.

Tevfik Bey Hadika gazetesi adına, memleketimizde ilk defa olarak, 1873 senesi için bir almanak neşretti. Salname-i Hadika adını verdiği bu esere Hadika gazetesinde çıkan ve çoğu Namık Kemal tarafından yazılmış olan makalelerin bir çoğunu koyduğu gibi o vakte kadar memleketimizde çıkmış olan Türk gazeteleriyle Avrupa ve Amerika'da çıkan gazeteler hakkında izahat verdi. Bunlardan başka onbir senelik dahilî vakaların kronolojisini ve birçok istatistikleri de ilâve etti.

Hadika 56. sayısında 29 Ocak 1873 (1289) te kapatıldı. Hükûmet, gazete'nin lisanını şiddetli bulduğundan o kadar tahammül edebilmişti.

Daha kapanmadan «Cüzdan» adlı bir mecmua neşrine başladıysa da yalnız bir sayısını çıkarabildi.

16 Muharrem 1290 (15 Mart 1873) te Sıraç adı altında başka bir günlük gazete çıkardı. Namık Kemal «İbret» e yazdığı bir fıkrada Sıraç'ın çıkmasını büyük bir sevinçle karşıladı. Kamuslarıyla sonra şöhret alan Şemseddin Sâmî de o zaman Sıraç'ta mütercim olarak çalışıyordu.

Maarif Nezareti, kitapların basılmasından evvel Maarif Meclisi tarafından tetkik edilmesine karar vermişti. Fikir ve infanın gelişmesine bu çeşit engellerin konulmaması için Namık Kemal şiddetli yazılar yazdı. Tabii Sıraç da bu mücadeleye katılıyordu.

O sıralarda Kemal'in Vatan yahut Silistre'sinin büyük bir heyecan uyandırmaması, Gedikpaşa Tiyatrosu'ndaki muazzam vatan tezahüratı sarayı çok telâşlandırmıştı. Bunun neticesinde İbret de kapatıldı. Namık Kemal Magosa'ya Ahmet Midhat Efendi ile Tevfik Bey Rodos'a sürgün edildi.

Tevfik Bey Midhat Efendi ile beraber Rodos zindanında da neşriyata devam ettiler. Tevfik Bey bilhassa mahpusların ruhî kalkınmalarıyla meşgu

oldu. Yaptıkları kaba saba tahta hapisane işlerini ele aldı; bunlara çok zarif bir şekil verdi. İstidatlarına ve ustalıklarına göre iş bölümüne sevketti. Nezareti altında çeşitli güzel el işleri yaptırdı. İçeride ve dışarıda rağbet kazandı. Mahpuslara hayat ve kazanç zevki vermeğe, onların ahlâki seviyelerini yükseltmeğe başladı. Onların maddî, manevî yetişmesine çalışan bu eğitimci adamın mahpuslar arasında hatırı sayılıyor, nüfuzu artıyordu. Disiplin altında çalışıyorlardı. Kazandığı muhabbet ve hürmetin derecesini anlamak için şu hâdiseyi zikretmek kâfidir: Yüzelli kadar prangalı meyus neferin tehevvrle saldırdıkları tabur ağasının hayatı bir gün tamamen tehlikeye düşmüşken haber verdikleri zaman koşan Tefîk Bey'in bir işareti, durdurmaya muvaffak olmuştur.

Zindanda Muharrir adı altında aylık bir mecmua neşrine de başladı : (1293 : 1876).

Zindanda meşgul olduğu şeylerden bir kısmı da kitaplardı; Victor Hugo'nun Angelo'sundan adapte ettiği «Habîbe veya Semahat-i aşk» ı orada yazdı ve bastı. O zamana kadar düşünülmemiş bir tarzda «Nümune-i Edebiyat-ı Osmaniye» yi orada tertip etti. Memleket ırfanının, edebiyat zevkinin yükselmesine çok hizmet etmiş olan bu eseri, hayatında dört defa bastırmaya muvaffak olmuştur.

Zindanda iken tabii, adını kullanması mümkün değildi. Eserlerine Ziya adlı oğlunun babası olarak ve İslâmî ananeye uyarak Ebüzzıya imzasını atıyordu.

Sultan Aziz tahttan indirilince affedildi. 10 Haziran 1876 da İstanbul'a dönebildi.

Şemseddin Sami'nin başmuharrir olduğu Sabah gazetesinde, 20 cemaziyelevvel 1293 (12 Temmuz 1876) tarihli sayısında neşrettiği bir yazısında: «Menfi iken küçük oğlumun namına iltica, yani kendi namımın hükmü olmadığı bir zamanda o nam ile istifade eylediğim halde onu terketmek, küçüçük bir çocuğa karşı büyücek bir küçüklük» olduğunu söyleyerek bundan böyle imzasını «Ebüzzıya Tefîk» şeklinde atacağını ilân etti.

Sultan Hamid şehzade iken Namık Kemal tarafından 1872 Eylülünde kendisine takdim edilmişti. Tahta geçince Ebüzzıya'yı unutmadı ve kendisini birkaç defa saraya dâvetle iltifat etti. Sarayda kurulan Mütercimin Cemiyetine âza yaptı.

Ebüzzıya'nın görgüsünü ve güzel sanatlardaki zevk ve vukufunu takdir ettiğiinden saraydaki merasim köşkünün bazı tezyinatını ona yaptırmıştı. Hat-

tâ bir aralık Beşiktaş'taki Hacı Hüseyin bağını tanzim ettirerek bir hayvanat bahçesi tesisine altmış lira (altın) maaşla kendisini memur etmişti. Bu iş için emrine 60 bin altın tahsis etmişti. Tefvik Bey bunun ihtisas işi olduğunu söyleyerek özür dilemişti.

Sultan Hamid'ün saltanatının ilk günlerinde Midhat Paşa'nın evindeki «Kanun-i Esasi» çalışmalarında bulundu.

İstanbul'dan uzaklaştırma teşebbüsleri tekrarlanıyordu: Kosva - Üsküp mektupçuluğuna tayin olundu. Gitmemek için istifa etti. 2 Temmuz 1877 de Bosna mektupçuluğuna tayin olundu. Burada iken Bosna Vilâyeti Salnamesi'ni topografya baskı ile yeni bir şekilde çıkardı (1293 : 1878).

İstanbul'a döndükten sonra 1879 da Salname-i Ebüzziya adıyla bir salname bastırılmışsa da kullandığı serbest dilden kuşkulanan Abdülhamid, yayımına meydan vermiyerek bütün basılan nushaları yokettirdi. Bu eserden yalnız üç tanesi kurtulmuştur. İçinde muhtelif memleketlerin durumları, maarifi hakkında istatistik bilgileri verdikten başka bir yıllık vakalardan, o yıl çıkan eserlerden bahsetmiş, Kemal'in Vaveylâ'sı ile Hâmid'in Sahra'sından bir parçayı almıştır.

1880 - 1297 yılı için Salname-i Kamerî adı altında bir almanak daha neşretti. Gene o seneden itibaren her yıl Rebî-i Marifet adı altında nefis birer almanak çıkardı. Altıncı, sekizinci seneleri resimli olarak basılan Rebî-i Marifet'ten sonra 1889 dan itibaren birbiri ardınca üç defa Nevsal-i Marifet; 1894, 1898, 1899 seneleri nushalarını da Takvim-i Ebüzziya adıyla neşretti. 1898 senesinde ayrıca hanımlar için Takvimünnisa adıyla bir almanak daha çıkardı. Türk matbaacılık tarihinde çok önemli mevki olan bu güzel almanakların her biri Ebüzziya'nın Avrupa'da yaptığı seyahatlerden topladığı zengin malzeme, vesikalar, çeşitli bilgiler, Türk ve yabancı meşhur adamların hayatı hakkında tetkiklerle dolu resimli birer hazinedir.

Ebüzziya Tefvik 15 Ramazan 1297 (10 Ağustos 1880) tarihinde Mecmuai Ebüzziya adı altında 15 günde bir çıkan bir dergi neşrine başladı. 15 Recep 1299 (2 Haziran 1882) tarihli sayısından itibaren Galatada Arap Camii bitişiğinde Matbaa-i Ebüzziya'da basılmaya başlanan mecmua, 1 Safer 1304 (7 Ekim 1888) tarihli 53. sayısına kadar devam etti. O sıralarda mecmuaların basılmadan evvel Maarif Nezaretine gösterilmesi, tetkike tâbi tutulması kararı üzerine mecmuayı kendiliğinden kapattı. Bir müddet sonra Zühtü Paşa Maarif Nezaretine geldi. Encümen-i Teftiş ve Muayene Reisliğine de Masib Efend geçince vaziyeti müsait gördü. Mecmuasını 1313 Şevvalinde (1896 Martında) tekrar çıkarmağa başladı. 10 Nisan 1900 de Konya'ya sürgün edildiği tarihe

kadar devam ettirdi. O devrin son nushası Zilhecce 1317 (Nisan 1900) dür. Namık Kemal'in birkaç eserini tecrübe olarak neşretmiştir.

Mecmua-i Ebüzzıya büyük Kemal'in mektuplarını ve diğer vatanperverlerin, değerli muharrirlerin, yazılarını da ihtiva ediyordu. O devirde en kıymetli olduğu kadar en güzel basılan tarihî kıymette bir eserdir.

Ebüzzıya'nın en ciddi ve devamlı eserlerinden biri de 1303 (1886) da neşre başladığı Kitabhane-i Ebüzzıya başlığı altındaki faydalı kitap serisidir. Ehemniyet ve hususiyetinden dolayı bu yazının sonunda mümkün mertebe tam bir bibliyografyası verilecektir.

Ebüzzıya 1882 (1299) da Kitabhane-i Meşahir başlığı altında meşhur adamların hayatlarını havi bir seri eser neşrine başlamıştır. Tasavvur ve tasnim ettiği kitap listesi 60 ismi gösteriyordu. Bunlardan Gutenberg, Galile, Napoléon, Diyojen, Franklen, Hasan Sabbah, Buffon, Ezop, Bermekîler, Yahya, Harun Reşid ve İbni Sina'ya ait olanları çıkarabilmiştir.

1888 (1305) de Kemal'in tarihini neşre başlamış ve eserin methal kısmını çıkarmışsa da Sultan Hamid'in iradesiyle toplattırılmıştır.

Şinasi ve Kemal'in eserlerini millete tanıtmak ve onları yaymak için son eredece himmet sarfetmiş olan Ebüzzıya, Kemal'in eserlerinden topladığı ikkate değer ibareleri «Cümel-i Müntahabe-i Kemal» adı altında üç defa astırmış ve Namık Kemal'in ölümünden sonra hayatını anlatan ayrı bir eser, ayrı bir risale çıkarmıştır.

Lûgat-i Ebüzzıya eseri de o zamana kadar yazılan sözlüklerin tertip ve ihniyet ve basımının güzelliği itibariyle en mükemmeli ise de yarım kalmıştır.

Şinasi'nin ilk defa 1864 (1280) de, ikinci defa 1870 (1287) de bastıracağı Kurub-i Emsal-i Osmanivye'sini birçok ilâvelerle 1885 Temmuzunda (1302 evval) neşretti.

Güzel sanatların her sahasında büyük bir zevk sahibi olan Ebüzzıya 1892 de İstanbul Sanat Okulu Müdürü oldu. 1894 te Şûrayı Devlet Bidayet Mahemesi âzalığına tâyin edildi. 3 Ekim 1887 (15 Muharrem 1305) de Ülâ Evveli tbesini aldı.

Sultan Hamid devrinde birçok defalar yazıları yüzünden sorguya çekildi, tevkif olunurdu. 15 Nisan 1900 de gene hiçten bir sebeple Konya'ya sürün edildi. 18 yaşında Galatasaray Lisesinde talebe olan ikinci oğlu Talha da ahkûmiyet arkadaşıydı. Sekiz sene kaldı.

1908 Meşrutiyet inkılâbı üzerine İstanbul'a döndü. Hürriyet mücahitle-

rinden olarak hürmetle, Antalya bölgesinden, mebusluğa seçildi. 31 Mayıs 1909 Şinasi'nin Tasvir-i Efkâr'ını, Yeni Tasvir-i Efkâr adıyla sekiz sayfa olarak çıkarmaya başladı. Ağırbaşlı mesleğiyle, olgun yazılarıyla, kıymetli tefrikalarıyla yayım tarihimizin bu şerefli gazetesini hakkıyla yaşattı. Şinasi ve Kemal'in ruhlarını şâdetti. Başlıca tefrikaları: Yeni Osmanlılar Tarihi, Moltke'nin Şark Hâtıraları tercümesi, Âli Paşa'nın Girit Islahatına ait lâyhaları, Lehistan ve Macar mültecilerine, Süveyş Kanalı inşasına, Midhat Paşa muhakemesine, Cavur ve Bismark'a, İran'daki hürriyet hareket ve inkılâbına ait yazılardı.

Londra'ya mebuslardan bir heyetle yaptığı seyahati başkan olarak idare etmiş, hâtıralarını ve intibalarını yazmıştı.

Mecmua-i Ebüzzıya'sını yeniden neşre başladı. Öldüğü zaman 66 nc numarada kaldı.

Görülüyor ki Meşrutiyet devrinde de matbuat ve matbaa işlerini bırakmamış, milletvekilliğinin ehemmiyetli siyasî, idarî, ilmî işlerini bunlarla pek makul şekillerde telif ve vicdanını tatmin etmesini bilmiştir.

Son yıllarında çıkardığı kıymetli eserler arasında Nümune-i Edebiyat-Osmaniye'sinin son tab'ı, Ne Edat-ı Nefyi Hakkında Tettebbuat risalesi; Mehmed Galib Bey'in «Sadullah Paşa yahut Mezardan Bir Nida» sı ve sonrada meşhur olmuş olan pedagog muharrir İbrahim Alâettin Gövsa'nın çocuk şiirleri vardır.

Tasvir-i Efkâr gazetesi 25 Aralık 1912 de Kâmil Paşa kabinesi tarafında kapatıldığı zaman yerine İntihab-ı Efkâr gazetesini çıkardı. 11 Ocak 1913 tarihli sayısında çıkan başmakale üzerine bu gazete de kapatıldı. 15 Ocak 1913 te Tefsir-i Efkâr çıkmışsa da bu da ilk sayısında tatil edildi ve bu defa matbaası da kapatıldı. Ebüzzıya'nın kendisi de tevkif edilmek maksadıyla, sorguya çekildi. Hava çok soğuktu. Erenköy'den İstanbul'daki merkeze getirildiği zaman rahatsızlığı arttı, romatizması şiddetlendi. Evinde istirahatata mecbur olduğu sırada kabine düştü. Yerine gelen Mahmud Şevket Paşa kabinesi 15 Ocak 1913 de Tasvir-i Efkâr'ın yeniden çıkmasına müsaade etti.

Yeni kabine bir hükümet darbesiyle iş başına geldiği için birçok tevkiler yapmıştı. Ebüzzıya'nın haklı olmıyan hareketlere hatırı için susması münâzâra gün değildi. 27 Ocak 1913 te yazdığı makalesinin başlığı «Yeni Mevküflardı. Gazete İdaresine geldiği o gün yazıyı bizzat getirmiş, oğlu Velid Ebüzzıya'ya vermişti. Meğer bu son makalesi olacakmış.

Evine gitmek üzere Köprü'de Haydarpaşa vapuruna binmişti. Vapurun hareketinden evvel kendisine bir fenalık geldi ve yanında bulunan Besim Ömer Paşa tarafından alınan tedbirlere rağmen 64 yaşında hayatı nihayet buldu.

Ebüzziya Tevfik, Şinasi ve Namık Kemal okulunda yetişmiş değerli bir inkılâpçı, bu ediplerin eserlerini memlekette neşir ve tâmime çalışmış ve birçok faydalı eserlerle halkın seviyesini yükseltmeğe uğraşmış kıymetli bir edebiyatçıdır. Yüksek zevki, güzel sanatların her şubesinde kendisine mümtaz bir mevki, Kûfi yazısına yeni, güzel bir inkişaf temin etmiştir. Arabesk tezyinatta üstattı. Yıldız Camiinin iç duvarlarını süsleyen Kûfi yazılarla âyetler ve tezyinat onun eseridir. Konya'da menfi iken de orada Arabesk tezyinat ve Kûfi yazılı duvar seccadeleri işine revaç verdirmişti. Güzel yazar ve yazdığını tatlı tatlı okuturdu. Hayatında daima ileri fikirleri müdafaa etmekten geri durmamıştır. 1908 de Meclis-i Mebusan'da Midhat Paşa'nın heykelini dikmek için verilen takriri imzalıyanlar arasında o da başta gelmektedir.

Ebüzziya Tevfik'in memlekete büyük bir hizmeti de bilindiği üzere Türk matbaacılığını Garp'teki örneklerine göre en yüksek dereceye çıkarmaya muvaffak olmasıdır. Bastığı eserlerin nefaseti, zamanında Garp âleminin bilhassa takdirini celbederdi. «Times» gazetesinin Ebüzziya matbaası hakkında takririni havi fıkrasının bulunduğu 1891 senesine mahsus Nevsal-i Marifet'in kamında basılan resmine baktıkça insan onun bu kadar yıl önce basıldığına inanmaz ve güzelliğine bakmakla doyum olmaz.

Leipzig'te Basın - Yayın Cemiyeti 1890 da Ebüzziya'ya neşrettiği eserlerin dolayı bilhassa kendisine bir takdirname ve şeref madalyası göndermiştir. Matbaa-i Ebüzziya'nın her yıl çıkardığı birbirinden güzel eserler basımının en yüksek merkezi olan Leipzig Basın Cemiyeti tarafından kabul edilir ve Cemiyet tarafından basılan albüme alınırdı. Her yıl, dünyanın her tarafından gelen 4000 den ziyade örnekten ancak 400 ü Cemiyet tarafından kabul edilerek albüme konulduğu halde Ebüzziya Matbaasında çıkan bütün eserlerin kabul edilmesi merhumun Türk matbaacılığını ne kadar yüksek bir ereceye çıkardığını ispat eder.

Kitabhane-i Ebüzziya Serisi

Ebüzziya Tevfik, en ciddî ve sebatkâr başarılarından biri olan «Kitabhane-i Ebüzziya» sını 1886 da kurdu. Bütün diğer teşebbüsleri gibi, memletin bin bir ihtiyacından bir kısmına medar olacak hizmetleri yapabilmek için yüksek vatan sevgisinden ve realist muhakemesinden ilham alıyordu. Za-

manın imkânları içinde sendelemeden, intizamla yürümek o devirde emsalinden pek azına nasip olan bir zaferdir. İşinin gelişmesine yardım edecek miktardan fazlası için hasis menfaat fikrinden münezzeh, gösteriş ve şöhret hislerinden müstağni kalmış, hak bildiği yola yalnız başına devam etmekten yılmamıştır.

Pek kurak bir devirde kültür kazanmanın zorluğunu pek iyi bilen bu zat, herkese, evvelâ az, öz de olsa, her şeyi okumanın, medeniyeti tanımının zevkini aşlamayı düşünmüyor, herkesin bir küçük kütüphane sahibi olmak zevkini kazanmasını istiyordu. Küçük hacimde bir seri kitaplar neşri o zaman için memleketi uyandırıcı yepyeni bir telkin vasıtası teşkil ediyordu.

Serinin ilk numaralı kitabının¹ başında üç sayfalık bir önsözü vardır ki hem zamanın durumunu, hem kendi düşüncesini özetleyen tarihî bir vesika olduğundan 70 yıl evvelki bu ifadesini gençler için sadeleştirerek aynen alıyoruz:

«KİTABHANE-İ EBÜZZİYA»

«Bu ad altında yayınlanmasına niyet edilen eserler bir kitabhanede bulunması düşünülebilecek eserlerin her çeşidini içine alır. Bir kitabhanede birkaç dil üzerine ortaya konmuş şeyler de bulunabilir. Fakat bu kitabhanenin içine aldığı şeyler Türkçe yazılmış ve yahut diğer dillerden Türkçeye çevrilmiş eserlerdir.

Arapçadan, Farsçadan ve Avrupa dillerinin hemen hepsinden li sanımıza çevrilmesi kaabil olan faydalı yazılarla kültür sahibi insanların kütüphanelerinde bulunan nâdir nüshalar ve vaktiyle basıldığı halde mevcudu kalmamış olan diğer kitapların bu kütüphanede toplanılması kararlaştırılmıştır.

Tek maksadımız istifadeyi umumun faydalanmasında aramak yani pahalı olarak az satıp kitaptan faydalanmayı yalnız zenginler bırakmaktansa ucuzca çok satıp her sınıf halkı faydalandırarak sekilde yayımını genişletmektir.

Bir de büyük hacimde olan bir teklifi bedava denecek derecede ehven vermek kaabil olsa dahi bedeli büyüklüğüne göre olacağından herkesin, birden almaya gücü yetmeyeceğinden, bir büyük cilt tutacak bir eseri tam olarak neşretmektense büyüklüğüne göre beş on cüze bölüp basmak, gerek basan, gerek müşteri için kolaylığa sebep olacağından büyük eserlerin her bir cüzünün altmış dörder sayfada ibaret olarak neşri uygun görülmüştür.

Bununla beraber bazı küçük yazılar 64 sayfa tutmayıp ya noksan veya fazla olabileceği cihetle faraza bir kitap 48 sayfa olursa diğeri 72 sayfa olup birinin eksikliğini diğerrinin fazlası tamamlayacaktır.

En ciddi azmimiz haftada bir cüz neşretmek olduğundan bu niyetimizde başarıya ermeyi Cenab-ı Haktan ümit ediyoruz. Umumun rağbeti her şeyin dayandığı esastır. Bir hizmet ciddi ve faydalı olunca onu halkın takdir edeceğinden şüphe edilemez. Bu sebeple beyhule yere şimdiden ne umumî rağbeti temenni ve ne de onun yokluğundan şikâyet ederiz. Biz lûtf-i Hakla umumun menfaatine gayret edelim ve muvaffak olalım. Amme de rağbet göstermekten geri durmaz.»

Basan

Seri Nu.

- 1) [Ali ibn Ebû Tâlib] : Emsâl-i Ali. Mütercimi : Muallim Naci. 1303. 39 S.
2. bs. : İstanbul 1307. 39 S. 8°
- 2) Cizvit Cemiyetinin Tâlimat-i Hafiyyesi. Almanca'dan mütercimi : Mehmed Tahir. 1303. 93 S.
- 3—9) Müntehabat-ı Tasvir-i Efkâr.
Ebüzziya Tevfik tarafından, Tasvir'de yayınlanmış yazılardan derlenmek suretiyle vücuda getirilmiş ve siyasiyat, mübahesat ve mütenevviat diye üç kısım üzerine tertiplenmiş bir antoloji olan bu seri beş kitaptır.
- 10) Ahmed Rüştü : Hall-i Mes'ele-i Tûfan. 1303. 60 S.
- 11—13) Namık Kemal : Tahrîb-i Harâbat. 1303. 160 S. 8.
2. bs. : 1304
- 14) Ahmed Resmî : Sefaretname-i Ahmed Resmî. İstanbul 1303. 68 S. 8°
NOT : Prusya sefaretnamesi olan eserin başında Ebüzziya'nın 4 sayfalık bir önsözü vardır.
- 15—16) Şinasi : Divan-i Şinasi. 1303. 116 S.
- 17) Sadi-i Şirazi : Cidâl-i Sadi ba Müddei. Nazmen mütercimi: Safi. 1303. 31 S.
- 18) Fénélon, François de Salignac la Nothe : Cümel-i Hikemiyye-i Telemak. Mütercimi : Yusuf Kâmil Paşa.

- (1. ve 2. basımlar görülemedi).
3. bs. : İstanbul 1307. 64 S.
- 19—20) **Namık Kemal : Kanije.** İstanbul 1303. 128 S. 8°
NOT : Eser, daha önce **Ahmed Nafiz** müstear adı ile yayınlandığı için, 1303 basımı Kanije'nin ikinci basımıdır.
3. bs. : İstanbul 1311. 136 S.
- 21) **Hugo, Victor : Klod Gö (Gueux) yani Obur Klod.** Mütercimi : Selânikli Tevfik. 1303. 72 S.
- 22) **Azmi Ahmed : Sefaretnâme.** 1303. 72 S.
NOT : Prusya kralı II Fredrik nezdine memur Ahmed Azmi Efendi'dir.
- 23—24) **Şinasi : Müntehabat-ı Tasvir-i Efkâr.** 2. ks. Mes'ele-i Mebhusettür Anha. 1303. 104 S.
- 25—27) **Prusya Kralı Büyük Fredrik'in Emsal-i Hikemiyyesi.** Toplayıp yazan : Mehmed Tahir, 1303. 214 S.
- 28—29) **Namık Kemal : Takib.** 1303. 134 S.
- 30—31) **Koçî Beğ : Koçî Beğ Risalesi.** 1303. 124 S.
- 32) **Mebahis-i Muhtasar-ı Fenniyye.** Mütercimi : Fazlı Necib. 1303 96 S.
- 33) **Namık Kemal : Devr-i İstilâ.** 7. bs. 1303. 40 S.
- 34) **Taxil, Leo : Cizvit Tarihi,** Mütercimi : Ahmed Rasim 1304. 44 S
- 35) **Mektebe Mütecallik Letaif,** 1. cüz. Almanca'dan mütercimi : Mehmed Tahir. 1304, 64 S.
- 36) **Mol'ère : Tartüf yahut Riyanın Encamı.** Mütercimi : Ziya Paşa 1304, 180 S.
- 37) **Ahmed Rasim : Tarih-i Muhtasar-ı Beşer.** 1304. 71 S.
- 38) **Sanihat el-Acem.** 2 cüz. Mütercimi : Muallim Naci. 1304.
1. cüz : Hafız Şirazi. 40 S.
2. cüz : Kelim Hemedanî, 47 S.
- 39) **[Yazıksız]. Necib Asım : Ziya ve Hararet.** 1304. 72 S.
- 40)
- 41)
- 42 ve 45) **Nepos, Cornelius : Meşhur Kumandanların Tercüme-i Hali.**
Almanca'dan mütercimi : Mehmed Tahir. 1304. 132 S.
- 47) **Ahmed Rasim : Terakkiyat-ı İlmîyye ve Medeniyye.** 1304. 71 S
- 48) **Ahmed Rasim : Teşekkür-i Cihan Hakkında Fikr-i İcmali.** 1304 72 S.

- 50) Edhem Pertev Paşa : İtlâk el-Efkâr fi Akd el-Ebkâr. 1304. 64 S.
- 51—52) Shakespeare, William : Sehvi-i Mudhik. Tiyatro. Mütercimi : Hasan Sırrı. 1304. 119 S.
- 53—54) Vahid [Paşa] : Fransa Sefaretnamesi. 1304. 118 S.
- 55) Kelim Hemedanî : Sanihat el-Acem. 2. cüz. Mütercimi : Muallim Naci. 1304. 47 S.
- 56 ve 79) Eski Romalılar. Mütercimi : Ahmed Rasim. 1304. 140 S.
- 57) [Namık] Kemal : Kemal Bey'in İrfan Paşa'ya Mektubu. 1304. 36 S.
- 58—59) Halil Şerif Paşa : Kudema-i Mülûk-i Mısıriyye Tarihi. 1304. 144 S.
- 60) Ruhî : Terkeb-i Bend-i Ruhi ile Sami'nin ve Ziya Paşa'nın Nazireleri. 1304. 48 S.
NOT : Kitabın üzerinde yanlışlıkla Terci yazılıdır.
- 61) Schiller, Johan Friedrich von : Dayı ile Yeğen. Komedi. Almanca'dan mütercimi : Bolandzade Veli. 107. S.
- 62) (Larousse, Pierre) : Ezhar-i Tarihiyye. (I. cüz). Mütercimi : Ahmed Rasim. 1304. 51 S.
NOT : 2. cüz basılmıştır.
- 63) Sinan Paşa : Tazarruat-i Sinan Paşa. 1305. 54 S.
- 64) Nikola Şamfor (Nicolas Chamfort). 1305. 40 S.
NOT : Fransız ahlâkçısı.
- 65) Recaizade Mahmud Ekrem : Kudemadan Birkaç Şair. 1305. 60 S.
- 66) Ebüzziya Tevfik : Millet-i İsrailiyye. 1305. 78 S.
- 67) Ebüzziya Tevfik : İmparator Vilhelm. 1305. 56 S.
- 68) [Namık] Kemal : Barika-i Zafer. 1305. 24 S.
- 69) [Namık] Kemal : Mukaddime-i Celâl. 1305. 92 S.
- 70) Ebüzziya Tevfik : Sururi-i Müverrih. 1305. 54 S.
- 71) Kâtib Çelebi : Mizan el-Hak. 1.—2. cüz. 1306.
NOT : Serinin ilk basımıdır. Fakat daha önce 1281 ve 1286 da da basıldığından bu, 3. basım olmaktadır.
- 73—74) Yirmisekiz Mehmed Çelebi : Paris Sefaretnamesi. 1306. 151 S.
- 75) Mustafa Hilmi : Kamere Mahsus İstidlâlât-ı Havaiyye. 1306. 40 S.
- 76 ve 78) Nüzhet : Elsine-i Garbiyye Edebiyat ve Üdebası. 1.—2. kitap. 1306. 151 S.
- 77) Angeli Louis : Bir Küçük Sehv. Almanca'dan mütercimi : Mehmed Tahir. 1306. 88 S.
- 80) Ahmed Resmî : Hulâsat el-İtibar. 1307. 120 S.
Daha önce 1286 yılında basılmış olup 2. basımıdır.

- 82) **Ebüzziya Tevfik : Diyojen.** 3. bs. 1307. 46 S.
- 83) **Kemalpaşazade Said : Sefirler ve Şebbenderler.** 2 ks. 1307. 88 S.
1. ks. : Hukuk ve Vezâif
2. ks. : Fikarat ve Letaif
- 84) **Ebüzziya Tevfik : Benjamen Franklen [Benjamen Franklin].** 3. bs. 1308. 48 S.
- 85) **Ebüzziya Tevfik : Büfon [Buffon].** 2. bs. 1308. 47 S.
- 86—87) **Chéruel - Lavallée : Enkizisyon Tarihi.** Çeviren : Ziya Paşa.
2. bs. 1305. 107 S.
NOT : 1. bs., 1299 da yapılmıştır.
- 88—89) **Akif Paşa : Tabsıra-i Akif Paşa,** 5. bs. 1305. 126 S.
- 90) **Ebüzziya Tevfik : Ezop [Ezope].** 2. bs. 1307. 64 S.
- 91—92) **Nabi : Hayriyye-i Nabi,** Yeni bs. 1307. 80 + 1 S.
- 93) **Kırım ve Kafkas Tarihçesi.** Halim Giray'ın Gülbün-i Hânan'ından mültekat. Derleyen : Ahmed Cevdet Paşa. 2. bs. 130. 72 S.
- 94—95) **Heredot : Sitler.** Mütercimi ; Necib Asım [Yazıksız]. 1310. 143 S.
- 96—97) **Namık Kemal : Kanije.**
2. bs. : 1303. 128 S.
3. bs. : 1311. 136 S.
- 98) **Şeyh İnyetullah : Bahar-i Daniş,** Mütercimi ; Namık Kemal. 2. bs. 1303. 48 S.
- 99) **Rousseau, Jean Jacque : Fezail-i Ahlâkiyye ve Kemâlât-i İlmiyye.** Mütercimi ; Kemalpaşazade Said. 1311. 106 + 21 S.
- 100—101) **Şinasi ; Müntchabat-ı Tasvir-i Efkâr.** Edebiyat. 3. bs. 1311. 64 S.
- 102) **Ebüzziya Tevfik : Nef'i.** 2. bs. 1311. 303 S.
- 103—106) **Ebüzziya Tevfik : Nef'i.** 2. bs. 1311. 303 S.
- 107) **Sabit : Zafername-i Sabit.** 2. bs. 1311. 57 S.
- 108) **Molière : Tartüf yahut Riyanın Encamı.** Mütercimi : Ziya Paşa.
2. bs. 1304. 180 S.